

Společně pro Evropu

100 let od konce první světové války: společné vzpomínání pro budoucnost

„Chceš-li milovat život
a vidět dobré dny
...hledej pokoj
a usiluj o něj.“ (1. List Petřův 3,10n)

Evropské evangelické církve se poprvé společně vyjadřují ke konci první světové války a jejím následkům. Zkušenosti a postoje církví jsou tak rozdílné jako země, ve kterých působí. O to pozoruhodnější je, že Společenství evangelických církví v Evropě (SECE) se nyní jednotně vyjadřuje k otázce viny, úkolu smíření, otázce migrace a menšin a k výzvam, kterým demokracie a občanská společnost čelí. SECE to vnímá jako výraz jednoty ve smířené rozdílnosti. Evangelické církve se dohodly, že povedou vzájemné rozhovory o tomto vyjádření a uveřejní ho ve společnosti, ve které žijí. Církve si jsou s ohledem na ničivé a dlouhodobé následky války vědomy toho, jak důležité je nasazení pro mír a jak důležitá je civilní prevence konfliktů.

Před 100 lety po uzavření řady smluv o příměří oficiálně skončila 11. listopadu 1918 první světová válka.

Bilance války ukázala do té doby nepoznaný rozměr zkázy a hrůzy. První globální a totální války v dějinách s více než 17 miliony mrtvých (tehdy a až do druhé světové války nazývané „velká válka“) se zúčastnily téměř všechny velmoci, koloniální mocnosti i menší státy té doby, tedy bezmála 70 milionů lidí. První světová válka znamenala nejen v Evropě konec uspořádání světa doznívajícího 19. století: dřívější mnohonárodnostní velké říše se rozpadly, vznikly nové státy. Mocenské poměry a sféry vlivu na Blízkém východě byly od základu nově definovány (konference v San Remu 1920). Různé mírové smlouvy z let 1919–1923 vedly ke vzniku nových států, ale také k dalekosáhlým územním změnám a posunům hranic, které vyvolaly novou nespravedlnost a podnítily myšlenky na odvetu a revizi. Protože první světová válka a její těžké následky způsobily zmatky a pokřivení ve všech oblastech života, v soukromém i veřejném prostoru, na národní i mezinárodní úrovni, je v kolektivní paměti a v dějepisectví mnoha zúčastněných národů, zejména někdejší Trojdohody a Ústředních mocností, vnímána jako prvotní katastrofa 20. století.

Následky války jsou v mnoha zemích dodnes podvědomě a nepřímou přítomné – potomci tzv. poražených po celé generace teskní po ztraceném kulturním dědictví a území. Část vítězů považovala svou pozici, získanou mírovou dohodou, a územní zisky za status quo a národní hrdost nabytou tímto vítězstvím nadále pěstovala ve vlastní vzpomínkové kultuře jako kolektivní identifikační bod. Ve skutečnosti ale byli všichni zúčastnění i jejich potomci poraženi, protože následky a důsledky mírových smluv po první světové válce a průběh 20. století dramaticky ukázaly, že skrze ně nebylo míru dosaženo.

Evangelické církve v Evropě však vděčně vzpomínají, jak ve zmatcích té doby **vzniklo ekumenické hnutí**, jež se zavázalo zasazovat se o mír. V tehdejších diskusích teologové chápali zejména překonání nacionalismu jako úkol křesťanského poselství a jako podmínku trvalého míru.¹ Dnes, v době, kdy v Evropě znovu výrazně přibývá rozbíhajících se politických sil, vnímají evropské evangelické církve jako svůj přetrvávající úkol zasazovat se o mírové soužití ve společné Evropě.

Tíživé dědictví první světové války klade evangelickým církvím a evropským společnostem otázky a staví před ně výzvy, které se v uplynulých 100 letech opakovaně objevovaly, ale dosud nebyly zodpovězeny a překonány. Evangelické církve v Evropě jsou si vědomy komplikovaných následků a důsledků první světové války a **připomínají si...**

a) ... **otázku viny**. V každé válce a po každé válce vzniká otázka: kdo je vinen? Veřejná debata i jednostranně vedená vzpomínková politika usilují o zjednodušení a monokauzální interpretační vzorce. Díky historickému bádání dnes víme, že lokální konflikt vyústil ve světovou katastrofu, protože některé velmoci považovaly válku jako východisko z vlastních krizí. Konstelace světové a hospodářské politiky umožnila tuto eskalaci. Ve světle evangelia je pro každého člověka, ale i pro společnost prospěšné zkoumat otázku viny bez přehlížení historických souvislostí. Právě tak je možný obrat a nový začátek. Ve světle evangelia toho ovšem platí ještě mnohem více: žádný lid a žádný národ nemůže a nesmí být věčně spojován s rolí pachatele nebo oběti.

Vzpomínání dává církvím příležitost položit si otázku: Kde ony samy během konfliktů 20. století nekriticky pozorovaly nadšení pro válku, nebo ho dokonce podporovaly a pomáhaly rozdmýchávat? Kde byly natolik zajaty politickým, společenským, hospodářským a nacionalistickým duchem doby, že mohly světonázorově-teologicky legitimovat politický systém (ať už to bylo ve válečném konfliktu, či v míru; např. mobilizace v císařství, církev za socialismu, žehnání zbraním během balkánské krize atd.)? Kde měla církev a teologie analyzovat aktuální, příp. politicko-sociální události, teologicky je reflektovat a přimluvit se za ty, kterým byla odňata práva, a neudělala to, či to vzdala? „Svůj úkol být ve světě, ale nebýt ze světa (Jan 17,11–14), církev a teologie častokrát nesplnily. Tato hořká zkušenost napomíná také dnes k neustálé sebekritice v církvi a teologii“ (Vyjádření Rady SECE, červen 2014).

Proto jsme vděční za rozmanitou teologickou práci pro mír a za procesy přehodnocování, které jsou s ní spojeny jak v našich církvích, tak v širokém ekumenickém společenství. Vzpomínáme na X. valné shromáždění SRC v jihokorejském Pusanu, z něhož vzešlo prohlášení o cestě spravedlivého míru a pozvání na pouť spravedlnosti a míru. Výchova k pokoji a nenásilnému řešení konfliktů v našich církvích a církevních svazech rovněž patří k tomuto obratu, který byl vyvolán tím, co jsme se v průběhu 20. století bolestivě naučili.

¹ „The Christian mission is by its very nature supranational, a spiritual entity that addresses people as human beings and not as speakers of given languages and members of given races and nationalities.” [Křesťanská misie je přirozeně nadnárodní, je něčím, co oslovuje lidi jako lidské bytosti a nikoliv jako mluvící určitými jazyky nebo členy určitých ras nebo národností], Nathan Söderblom, Proslov při udělení Nobelovy ceny roku 1930., „The role of the Church in promoting peace” [Role církve v propagaci míru], s odkazem na Ekumenickou konferenci v Uppsale, Švédsko, léto 1917, (poslední shlédnutí 15.08.2018) https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1930/soderblom-lecture.html.

b) ... **otázku práv menšin**. Nově vzniklým uspořádáním světa se najednou statisíce příslušníků různých národů dostaly ve vlastní zemi do postavení menšin. K tomu došlo zejména v zemích a společnostech střední, východní a jižní Evropy. Vítězné země se zavázaly k poskytnutí kolektivních práv menšin a tato práva měla také zaručovat Společnost národů. Historie však ukazuje, že v těchto zemích byla tato práva vědomě a tendenčně zanedbávána a porušována. Etnické skupiny v diasporních situacích dodnes bojují o uznání svých práv a o možnost projevovat a zachovávat svou jazykovou, náboženskou a kulturní identitu nejen soukromě, ale i veřejně.² Protestantským církvím v diaspoře často také přibyl úkol pečovat nejen o konfesijní, ale také o kulturní identitu svých členů a chránit ji. Členské církve SECE jsou si této historické zkušenosti vědomy.³ Ve svých úvahách o „teologii diaspory“ chápané v souvislostech se SECE zasazuje o sebepochopení církve a sborů jako mostů, které „spojují rozdělené, aniž by odstraňovaly rozdílnost“⁴. K tomu nevyhnutelně patří veřejná dimenze, která spoluutváří konkrétní soužití přímo na místě a v určitém regionu a která svou usmiřující činností například v projektu „Healing of Memories“ zpracovává zkušenosti s válkou a diskriminací.⁵

c) ... **otázku útěku a migrace**. Dle odhadů bylo v souvislosti se světovou válkou a jejími následky „do roku 1926 donuceno 9,5 milionu lidí k vysídlení či přesídlení uvnitř Evropy“⁶. Z historického hlediska nejsou uprchlické vlny a stěhování národů značného rozsahu pro evropské křesťanstvo a protestantismus nic neznámého. Vyhnání, vysídlení či etnické čistky vedly po obou světových válkách, ale také v době studené války a balkánské krize miliony lidí k tomu, aby hledali bezpečí v nových domovech.

Přistěhovalectví, které dnes Evropa s přicházejícími uprchlíky a migranty zažívá, je epochální událostí s komplexními historicko-společenskými a zároveň globálními souvislostmi. Není to bez výjimek, ale i v tomto případě se lidé v důsledku války v bezprostřední blízkosti Evropy dávají na útěk nebo jsou násilně vyháněni. SECE se v posledních letech zasazovalo spolu s dalšími mezinárodními ekumenickými organizacemi o diferencované vnímání tohoto vývoje, které se zakládá na ochraně důstojnosti každého člověka.⁷ Jsme vděční za to, že se na evropské politice podílejí lidé, kteří se snaží o společnou evropskou politiku, založenou na hodnotách lidských práv a uprchlických konvencí. Jsme vděční i za církve a sbory, které se zasazují odůstojnost a ochranu uprchlíků a migrantů a dělají to v souladu s biblickým poselstvím – Nový zákon chce, aby cizince přijímali lidé, kterým byla dána víra (Mt 25,35). Lásku a náklonnost mohou lidé zažít jen a pouze ve vzájemné interakci, která ale nechce přehlížet reálně existující obavy.

V Evropě a zejména v hospodářsky silné severní a západní Evropě se ale také nevyhneme

² např. vyučovací jazyk na veřejných školách na Ukrajině

³ viz text č. 7 Leuenerského společenství, Kirche-Volk-Staat-Nation [Církev-lid-stát-národ], vyd. W. Hüffmeier, Frankfurt nad Mohanem, 2002.

⁴ návrh pro valné shromáždění SECE roku 2018 v Basileji, Theology of diaspora [Teologie diaspory], studijní dokument SECE pro zaujetí stanoviska evangelických církví v pluralitní Evropě, s. 53.

⁵ tamtéž., s. 61 f.

⁶ Marie-Janine Calic, Südosteuropa, Weltgeschichte einer Region [Jihovýchodní Evropa, Světové dějiny jednoho regionu], Mnichov 2016, s. 450.

⁷ srov. stanovisko Rady SECE, „Shelter and welcome refugees –strengthen a common EU-refugee policy –To whom do I become a neighbour?“ [Ochrana a uvítání uprchlíků – posílit společnou politiku EU vůči uprchlíkům – Komu se stanu sousedem?] Brusel, 11. října 2015.

otázce, jaký podíl má naše evropská hospodářská, obchodní a agrární politika na dnešní migraci, směřující do Evropy z jiných světadílů a regionů.

d)... **otázku smíření.** Utrpěné a napáchané křivdy, utrpení a útlak, příp. vědomí skutečnosti viny a hříchu v historii i v životě jednotlivců a skupin podněcuje protestantské církve k tomu, aby poskytovaly lidem prostor a možnost připomínat příběhy jejich utrpení, přemýšlet o utrpených a napáchaných křivdách a vyslovit jejich bolesti. Evropské církve v uplynulých desetiletích opakovaně iniciovaly a utvářely procesy „Healing of Memories“, které sloužily ke smíření ve společnostech a mezi nimi. Protestantské církve v Evropě musejí stále udržovat naživu touhu po míru a smíření v různých post-konfliktních společnostech i v rámci aktuálních ekonomických, sociálních a politických poměrů, pokud v nich lidé zažívají bezprávi. Zároveň jsou si vědomy toho, že smíření není žádný ideální stav či jednorázový akt, nýbrž proces, který má být zahájen a udržován. Smíření potřebuje lidi, kteří jsou k němu odhodláni, a taková strukturální opatření, která slouží jeho záměru. Právě proto evangelické církve uvítaly evropský integrační proces jako dění směřující k míru a ke smíření. Reformační církve v Evropě by měly pozvednout svůj hlas tam, kde se instrumentalizuje vztah k minulosti, zároveň by ale měly dále rozvíjet svůj vlastní jazyk a empatii, aby umožňovaly procesy smíření mezi jednotlivci a skupinami. Smíření může našim společností, příp. sociální realitě v Evropě dát revitalizující sílu.

e) ... **otázku demokratické kultury a občanské společnosti.** Po skončení první světové války bezprostředně následovalo období rozkvětu nových, příp. nově zavedených demokracií a republikánských státních zřízení v Evropě. V této době vznikaly také nové církve. V důsledku rozličných masivních národních i mezinárodních problémů se však některé společnosti za krátký čas změnily, a to i demokratickými volbami, v nedemokratické systémy a některé dokonce v diktatury. Evangelická teologie a církve v těchto letech často nebyly důraznými zastánci demokratického státního zřízení. Lze však uznat, že některé sbory a církve platily v těžkých dobách za ostrovy svobody a místa, kde mohla tajně fungovat občanská společnost. Dnes opět zažíváme, že státní zřízení parlamentní demokracie a právní stát jsou v evropských zemích vystavené tlaku. Dnes však na rozdíl od doby po roce 1918 hájí evropské evangelické církve demokracii a právní stát a jejich posilování na různých státních úrovních v celé Evropě. Demokracie odpovídá důstojnosti, svobodě a rovnosti všech lidí, jež byla dána Božím stvořením. Ve svém dělení, omezení a vzájemné kontrole moci demokracie zohledňuje lidskou omylnost a hříšnost. Instrukce právního státu chrání a umožňují svobodu každého jedince stejně jako soužití všech. Demokratická „účasť na veřejném životě a spolurozhodování jsou dle evangelického chápání zásadní pro soužití v Evropě.“⁸ Kromě institucí je ale také zapotřebí politicky aktivní občanské společnosti a nás jako občanů, kteří hájí výdobytky demokracie a právního státu. Evangelické církve a sbory jsou místa participace a spolurozhodování. Přispívají tak k demokratické kultuře společnosti. A té se nechceme vzdát ani ji znovu ztratit či prohrát. Protestantské církve v Evropě by proto měly revitalizovat své teologické dědictví a církevní zkušenosti z historie, aby mohly dát společností impulzy směrem k suverenitě, samosprávě,

⁸ Free for the future – Responsibility for Europe [Svobodni pro budoucnost – zodpovědnost za Evropu], stanovisko 7. valného shromáždění SECE 2012, Florencie.

nasazení pro větší spravedlnost v ekonomice a politice, pro spravedlivý podíl, ochranu stvoření a důstojnost bližních.

Světová politická situace je dnes v mnohém jiná než před 100 lety. Přesto jsou mnohé trhliny a pokřivení v evropských regionech – mezi západní a východní, severní a jižní Evropou i mezi tzv. malými a tzv. velkými evropskými státy – stále ještě nepřímo spojené se zlomy, které byly způsobeny tehdejšími událostmi.

Společenství evangelických církví v Evropě je vděčné, že církve v něm spojené si dnes společně připomínají tuto minulost a mluví o ní. Díky tomu můžeme společně utvářet budoucnost.

Smutné události před 100 lety a poté dávají evangelickým církvím podnět, aby společně kriticky prověřovaly svou cestu dějinami, analyzovaly dnešní sociální, ekonomické a politické události a vnímaly možnost k vybudování spravedlivých struktur. Jak si s tím církve poradí, ukážou další impulzy a analýzy, které bude třeba provést v závislosti na konkrétním kontextu jednotlivých církví. Při spoluutváření těchto událostí bychom však měli mít před očima slovo proroka: „**Usilujte o pokoj toho města**“ (Jer 29, 7).

Text přijalo Společenství evangelických církví na svém valném shromáždění v září 2018 v Basileji.

Překlad do češtiny: Rút Benešová